

УДК:332.025.12:35.087.43(477)
JEL Classification G230

Драбик О.М.,
здобувач* ПДАТУ, начальник
Кам'янець-Подільського відділу обслуговування
громадян управління обслуговування громадян
Головного управління Пенсійного фонду України
в Хмельницькій області

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Drabyk O.M.,
*the applicant of the SAEUP, the head of the
Kamianets-Podilskyi department of citizen services
management services for citizens of the Main department
of the Pension fund of Ukraine in the Khmelnytskyi region*

STATE REGULATION OF PENSION PROVISION AND SOCIAL DEVELOPMENT

Постановка проблеми. В умовах розвитку ринкової економіки, конкуренції та підприємництва гостро постає проблема соціального захисту населення, особливо при розшаруванні суспільства за матеріальним і соціальним статусами. Однією з функцій держави є недопущення зростання соціальної напруги з приводу майнової нерівності, передбачення й фінансування негативних проявів ринку для громадян (безробіття, втрата працездатності), створення ефективної пенсійної системи. Перед державою постає проблема забезпечення і підтримки малозабезпечених прошарків населення.

Державне регулювання спрямоване на пошук механізмів задля активізації процесів сприяння зайнятості та подолання безробіття, міграції, які впливають на легалізацію заробітних плат. Від даних чинників напряду залежить розвиток економіки країни, який сприятиме належному пенсійному забезпеченню та соціального захисту населення України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у сфері пенсійного забезпечення та соціального захисту зробили закордонні вчені Г. Перрін, Г. Еспінг-Андерсен, Д. Галлагер, М. Ганслі Теренс, Н. Фернісс і Т. Тілтон, В. Джоржта П. Уїлдінг, Р. Мішра, Р. Тітмусс, Ф. Вільямс, М. Кшеужопольські, Е. Юрзіца, Г. Мак Тагарт, Р. Вона, М. Вінер, Л. Якобсон, Д. Лідеман та ін., які виділяють актуальні проблеми пенсійного забезпечення в контексті соціального захисту населення, що знаходить відображення у багатьох наукових працях.

Переважає більшість теоретичних положень щодо пенсійного забезпечення та соціального захисту розроблена і представлена науковою спадщиною таких наших учених і практиків, як А.Н. Азриліан, В. Базилевич, О.Д. Василик, Б.Д. Гаврилишин, В.І. Грушко, Б.О. Зайчук, Г.С. Ковальська, В. Р. Колбун, Н.Б. Болотіна, О.Ю. Єрмоловська, Е.М. Лібанова, О.Є. Мачульська, Б.О. Надточій, В.М. Опарін, М.В. Плаксіє, Д.В. Полозенко, Ю.А. Сковронська-Лучинська, С.І. Юрій, В.Б. Яценко, В. Скуратівський, О. Палій, О. Гаряча.

Разом з тим, незважаючи на широкий спектр досліджуваних проблем і не применшуючи вагомості і значущості внеску вказаних учених, слід зазначити, що питання державного регулювання пенсійного забезпечення як складової соціального захисту населення України потребує більш глибокого науково-теоретичного та прикладного опрацювання.

Постановка завдання. Метою статті є проведення дослідження щодо державного регулювання та визначення основних важелів впливу на стан пенсійного забезпечення в соціальній сфері.

Для досягнення мети поставлено такі завдання: здійснити аналіз динаміки змін стану пенсійного забезпечення, порядку перерахунку пенсій та соціальних виплат і допомоги, що є основним джерелом існування відповідних верств населення; виявити тенденцію росту соціальних стандартів громадян з метою підвищення рівня життя, провести узагальнення пропозицій у вирішенні проблем зайнятості населення і підвищенні стандартів через зростання розміру мінімальної заробітної плати та розробки ефективних засобів державного регулювання соціального розвитку.

* Науковий керівник: Волощук К.Б. – д.е.н., професор

Виклад основного матеріалу дослідження. Стабільний економічний розвиток країни неможливий без формування соціально – благополучного суспільства. Поєднання проблем розвитку ринкових відносин з посиленням уваги до соціальних питань створює необхідні передумови для економічного оздоровлення, стабільного становища людини впродовж усієї трудової діяльності та після її завершення. Зрештою, економічне зростання і підвищення народного добробуту – взаємопов'язані процеси. Соціальна сфера і економіка поєднані як причина і наслідок, що безперервно змінюються місцями у процесі національного розвитку [1].

Державне регулювання соціальної сфери, неможливо зробити без розгляду основного його напрямку – пенсійного забезпечення. Аналізуючи стан пенсійного забезпечення в Україні, ми бачимо динаміку постійного зменшення кількості пенсіонерів. Порівнюючи кількість пенсіонерів у 2000 році та у 2017 році (без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції), спостерігаємо зменшення на 2,6 млн даної категорії громадян. Основними причинами зменшення кількості пенсіонерів є: діюча антитерористична операція, зменшення призначених пенсій та збільшення кількості померлих громадян.

Розглянемо (табл. 1) динаміку змін стану пенсійного забезпечення за 2011-2017 роки по Кам'янець-Подільському об'єднаному управлінню Пенсійного фонду України Хмельницької області.

Таблиця 1

Динаміка змін стану пенсійного забезпечення за 2011-2017 роки по Кам'янець-Подільському об'єднаному управлінню Пенсійного фонду України Хмельницької області

Показник, чол.	Рік							Відхилення 2017 р. від 2011 р., +/-
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	
Всього пенсіонерів	49181	49186	49144	49526	48874	48533	48683	-498
Призначено нових пенсій	2339	2024	2045	2285	1971	1843	2074	-265
Померло пенсіонерів	1974	1913	1969	1997	2003	1981	1870	-104

Джерело: побудовано автором на основі [2]

Зокрема, на основі даних табл. 1 видно, що по Кам'янець-Подільському об'єднаному управлінню Пенсійного фонду України Хмельницької області (далі – управління) загальна кількість призначених пенсій у 2017 році в порівнянні з 2011 роком зменшилась на 265. На нашу думку, основними причинами зменшення кількості призначених та перерахованих пенсій є внесені зміни в пенсійне законодавство щодо підвищення пенсійного віку та мінімального страхового стажу, порядку перерахунку та виплати пенсій, зокрема працюючій категорії пенсіонерів, незмінних мінімальних пенсій, зменшення кількості працюючих пенсіонерів.

Щодо середнього розміру пенсійної виплати (рис. 1) спостерігається незначне підвищення за період 2000-2003 років. Перераховані за нормами нового закону, у 2004 році розміри пенсій зросли більше ніж на 40%. У зв'язку із змінами в законодавстві щодо виплат пенсій у розмірі не менше прожиткового мінімуму для непрацездатних, у 2005 році розміри пенсійних виплат зросли на 70%, в порівнянні до попереднього року. Починаючи з 2006 року і по даний час спостерігаємо щорічне їх збільшення на 10-15%.

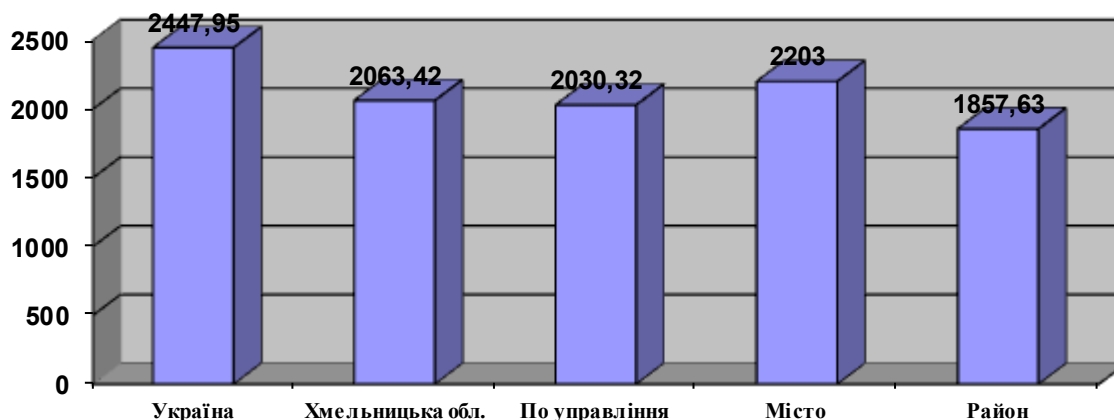


Рис. 1. Розміри пенсійних виплат станом на 01.01.2018 року

Джерело: побудовано автором на основі [3-5]

Як видно із рис. 1, за результатами проведених реформ середній розмір пенсійної виплати по Кам'янець-Подільському об'єднаному управлінню Пенсійного фонду України (далі – управління)

станом на 01.01.2018 року склав 2030,32 грн, що на 417,63 грн менше середнього розміру по Україні та на 33,10 грн менше, ніж по Хмельницькій області. При цьому середній розмір пенсійної виплати по місту склав 2203,00 грн, що на 244,95 грн менше, ніж по країні та по району – 1857,63 грн, що на 590,32 грн менше, ніж по країні. Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування мають забезпечувати рівень життя не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом.

Оцінюючи рівень життя громадян міста Кам'янець-Подільський та Кам'янець-Подільського району, слід зазначити, що як і на законодавчому рівні в Україні спостерігається тенденція постійного підвищення соціальних стандартів (табл. 2).

Таблиця 2

Рівень життя громадян міста Кам'янець-Подільський та Кам'янець-Подільського району

Періоди зміни прожиткового мінімуму	Розмір прожиткового мінімуму для непрацездатних, грн	Місто		Район	
		середній розмір пенсійної виплати, грн	відношення пенсійної виплати до прожиткового мінімуму, %	середній розмір пенсійної виплати, грн	відношення пенсійної виплати до прожиткового мінімуму, %
01.01.2011	750	1058,16	141,1	907,00	120,9
01.04.2011	764	1079,51	141,3	923,78	120,9
01.10.2011	784	1128,22	143,9	953,35	121,6
01.12.2011	800	1135,77	142,0	968,08	121,0
01.01.2012	822	1152,91	140,3	988,57	120,3
01.04.2012	838	1183,58	141,2	1013,55	120,9
01.07.2012	844	1315,74	155,9	1129,34	133,8
01.10.2012	856	1323,92	154,7	1140,70	133,3
01.12.2012	884	1340,85	151,7	1166,17	131,9
01.01.2013	894	1347,44	150,7	1175,41	131,5
01.12.2013	949	1388,43	146,3	1226,68	129,3
01.09.2015	1074	1456,40	135,6	1257,02	117,0
01.05.2016	1130	1588,20	140,5	1410,47	124,8
01.12.2016	1208	1665,52	137,9	1504,75	124,6
01.01.2017	1247	1666,45	133,6	1505,59	120,7
01.05.2017	1312	1717,49	130,9	1561,97	119,1
01.10.2017	1452	1727,51	119,0	1564,89	107,8

Джерело: розраховано автором на основі [3; 6-12]

Як видно із даних табл. 2, у 2011 році в 4 рази, в 2012 році у 5 разів відбувалось підвищення державних стандартів. У 2013 році лише 2 рази, в 2014 році та 10 місяців 2015 року вони не змінювались і лише з 1 вересня 2015 року відбулось підвищення. Надалі державні стандарти збільшувались у 2016 році 2 рази та у 2017 році 3 рази. Враховуючи, що протягом 2013-2015 років державні стандарти не підвищувались, можна прийти до висновку, що економічна ситуація в країні перебуває в складному становищі.

З метою недопущення негативних проявів для громадян в частині втрати працездатності, зазначимо, що в чинному законодавстві передбачено призначення особам (до досягнення) пенсійного віку, пенсій по інвалідності, за наявності страхового стажу від 1 до 15 років. Проте, слід зазначити, одним із негативних показників, на нашу думку, є значне збільшення кількості новопризначених пенсій по інвалідності. Ми бачимо, майже на третину збільшилась кількість даної категорії одержувачів. Переважно це молоді особи, які не працюють та мають напрацьований невеликий страховий стаж або ж працюючі (фізичні особи – підприємці), які після призначення пенсій, використовують передбачену законодавством пільгу – не сплачують єдиний соціальний внесок.

В. Скуратівський, О. Палій, Е. Лібанова підкреслюють, що "соціальний захист – це комплекс організаційно-правових та економічних заходів, спрямованих на захист добробуту кожного члена суспільства в конкретних економічних умовах" [13, с. 104; 14].

Ні для кого не є новизною, що розвитку економіки сприяє легалізація зайнятості населення та високі заробітки. На сучасному етапі ринкового формування економіки проблема зайнятості населення України є однією з найгостріших соціально-економічних проблем, а таке явище як

безробіття стало досить звичним, і Україна вже має певний досвід у вирішенні проблем зайнятості населення. За забезпеченістю трудовим потенціалом всі регіони України можна поділити на три групи:

1) із значною часткою працездатного населення, але дуже низькими показниками природного руху, значним механічним відтоком людей (Харківська, Луганська, Дніпропетровська, Донецька, Київська області);

2) із значною часткою працездатних людей, високими показниками "старіння" населення, від'ємними або незначними додатними показниками природного приросту населення, значним механічним відтоком населення (Одеська, Запорізька, Херсонська, Миколаївська, Львівська, Тернопільська, Волинська, Рівненська, Івано-Франківська, Чернівецька, Закарпатська області, Автономна Республіка Крим);

3) з найнижчою в Україні часткою працездатного населення, дуже низьким (від'ємним) природним приростом населення, найвищою часткою осіб пенсійного віку, із значним відтоком населення (Хмельницька, Житомирська, Вінницька, Черкаська, Сумська, Полтавська, Кіровоградська, Чернівецька області) [14; 15].

За словами А. Реви, «Кількість зайнятих на сьогодні становить 52,6% від кількості працездатного населення в Україні». Він зазначив, що із 26 мільйонів осіб працездатного віку на сьогодні мають офіційну роботу лише близько 16 мільйонів осіб. Крім того, низький рівень заробітної плати українців і брак робочих місць для кваліфікованих працівників провокує масштабну міграцію частини населення країни [16].

Економічний спад, девальвація національної валюти й різке зростання внутрішніх цін, що почалися в 2014 році, призвели до помітного зниження рівня життя в країні. У доларовому еквіваленті доходи більшості українців знизилися в 2-3 рази. Ситуацію посилює і зростаючий рівень безробіття. Трудова міграція в останні роки стала одним з найбільших викликів для нашої країни. Втомившись від відсутності реформ і очікування кращих економічних умов в Україні, мільйони співгромадян намагаються поліпшити свій фінансовий стан і реалізувати кар'єрні очікування в інших країнах.

На думку О. Устенка, Україна вже найближчим часом почне відчувати наслідки масового відтоку працездатного населення. Крім того, останнім часом посилюється виїзд за кордон освічених і талановитих молодих людей, від яких багато в чому залежить майбутній успіх нашої країни. У такій демографічній та міграційній ситуації Україні буде вкрай важко в перспективі вийти на стійке економічне зростання. За даними Національного банку, у 2016 році в Україну від заробітчани надійшло 5,4 млрд доларів, що на 4 % більше показника попереднього року. Ця сума дорівнює 19 % від суми доходів держбюджету в 2016 році і становить близько 7 % ВВП нашої країни.

Україна входить у першу тридцятку країн, найбільш залежних від експорту трудових ресурсів. У цьому рейтингу лідером продовжує залишатися Непал, де грошові перекази формують 33 % ВВП, у Таджикистані – 29 %, у Киргизії – 26 %. Звичайно, Україні ще далеко до лідерів цього рейтингу, але тривожний сигнал для країни вже пролунав. Фактично надходження від трудової міграції вже давно стали важливою складовою нашої економіки (табл. 3).

Таблиця 3

Обсяг грошових переказів і іноземних інвестицій в Україну за 2013-2016 рр.

Рік	Грошові перекази від трудових мігрантів, млрд дол.	ПІІ в Україну, млрд дол.
2013	8,5	4,1
2014	6,5	0,3
2015	5,2	3,0
2016	5,4	3,3

Джерело: побудовано автором за даними НБУ [17]

Дані табл. 3 вказують на те, що за період з 2013 по 2016 рік надходження від трудових мігрантів перевищили прямі іноземні інвестиції в Україну в 2,4 рази. Грошові перекази через банки і обмінні пункти йдуть на міжбанківський ринок, що стабілізує курс гривні і задовольняє попит імпортерів на валюту. Уряду і великому, орієнтованому на імпорт бізнесу це вигідно, тому різних кроків щодо зниження рівня трудової міграції в найближчому майбутньому, швидше за все, не передбачається [17].

Слід зазначити, що в чинному законодавстві передбачено укладання договору про добровільну участь у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування з метою набуття страхового стажу. Так, починаючи з 01.01.2018 року сума сплаченого єдиного соціального внеску за договором про одноразову сплату за кожен місяць такого періоду не може бути меншою за мінімальний страховий внесок на дату укладання договору, помножений на коефіцієнт 2 [18]. Отже, з 1 січня 2018 року при мінімальній заробітній платі 3723,00 грн. розмір мінімального внеску становитиме 1638,00 грн. в місяць, Дані суми будуть збільшуватись при постійному зростанні розміру мінімальної

заробітної плати, що, на нашу думку, позбавлятиме громадян України права на пенсійне забезпечення.

Досліджуючи питання міграції, маємо зрозуміти, що сьогодні виїхали за кордон українські громадяни, які напрацювали по 10-15 років страхового стажу на Україні. Працюючи за кордоном нелегально, вони систематично висилають гроші своїм сім'ям в Україну, але основне – вони не охоплені соціальним страхуванням, у тому числі і пенсійним забезпеченням. В результаті, повертаючись в Україну – не набувають права на пенсійну виплату [19].

Ситуація, що склалася з відтоком за кордон кваліфікованого персоналу, помітно турбує і представників ділових кіл України. Якщо уряд нічого не робитиме, це може обернутися катастрофічними наслідками для бізнесу і економіки країни в майбутньому. Оскільки немає сенсу модернізувати або розширювати виробництво, якщо на ньому не буде кому працювати. На даний момент зусилля уряду щодо зниження рівня трудової міграції поки що не особливо помітні. Можливо тому, що перерахування працюючих за кордоном українців стали незамінною статтею валютних надходжень в країну.

До основних засобів державного регулювання розвитку соціальної сфери можливо віднести:

соціальні стандарти – встановлені законом соціальні норми та нормативи або їх комплекс, на базі яких визначаються рівні основних соціальних гарантій держави.

соціальні гарантії – встановлені законами та іншими нормативно - правовими актами мінімальні розміри оплати праці, доходів громадян, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги, розміри інших соціальних виплат, які забезпечують рівень життя не нижчий від прожиткового рівня [1].

Методами впливу держави на розвиток соціальних відносин є:

— правове забезпечення соціального захисту населення, прийняття відповідних законодавчих та нормативних актів;

— прями державні витрати із бюджетів різних рівнів на фінансування соціальної сфери (розвиток освіти, науки, медичне обслуговування, охорона навколишнього середовища тощо);

— соціальні трансферти у вигляді різного роду соціальних субсидій;

— впровадження ефективної прогресивної системи оподаткування індивідуальних грошових доходів населення;

— прогнозування стану загальнонаціональних і регіональних ринків праці;

— створення мережі центрів служб зайнятості й бірж праці;

— встановлення соціальних і екологічних нормативів і стандартів; контроль за їх дотриманням;

— державні програми з вирішення конкретних соціальних проблем (боротьба з бідністю, освітні, медичні, екологічні та інші);

— державний вплив на ціни та ціноутворення;

— обов'язкове соціальне страхування в різних формах;

— пенсійне забезпечення [20].

Результати дослідження вказують на те, що пенсійні виплати в Україні можуть бути збільшені за двох умов, перша – масово перераховуються в разі внесення змін в законодавство та шляхом проведення індивідуальних перерахунків (донарахування стажу чи заробітку, який був неврахований при первинному призначенні пенсії або в разі подальшого напрацювання стажу чи заробітку після виходу на пенсію). При цьому рівень життя громадян міста та району за даними аналізу підтверджує, що норма закону не порушується, оскільки середні розміри пенсійних виплат є вищими від мінімального прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, але нижчий межі бідності за міжнародними стандартами, що вказує на необхідність удосконалення механізму державного регулювання розвитку соціальної сфери.

Висновки з проведеного дослідження. Вважаємо, що діюча на сьогодні солідарна система з врахуванням економічного становища України не зможе так довго існувати та забезпечувати громадянам передбачений законом належний соціальний захист. Для виходу з кризового стану надзвичайно важливого значення набуває активізація процесів сприяння зайнятості та подолання безробіття, міграції, які впливають на легалізацію заробітних плат.

Встановлено, що на основі легалізації зайнятості населення та зростання заробітків можливе створення багаторівневої пенсійної системи як потужного джерела довготривалих інвестицій в розвиток економіки для забезпечення належного соціального захисту громадян України.

Оскільки державне регулювання охоплює різні сфери економічного життя, науково-технічний прогрес, державне управління економікою, фінансово-банківську діяльність, ціноутворення тощо, то одним із шляхів вирішення цієї важливої проблеми є створення сприятливого інвестиційного клімату для забезпечення, залучення та раціонального використання коштів у так звані точки зростання, найбільш ефективні високотехнологічні виробництва.

Література

1. Цілі, пріоритети та принципи соціальної політики держави. URL:

http://ru.osvita.ua/vnz/reports/gov_reg/18553/. (дата звернення 05.03.2018).

2. Аналітичні дані Кам'янець-Подільського об'єднаного управління Пенсійного фонду України Хмельницької області.
3. Розподіл пенсіонерів за розмірами призначених пенсій. Звіт 5-ПФ. Кам'янець-Подільське об'єднане управління Пенсійного фонду України Хмельницької області.
4. Розподіл пенсіонерів за розмірами призначених пенсій. Звіт 5-ПФ. Головне управління Пенсійного фонду України в Хмельницькій області.
5. Розподіл пенсіонерів за розмірами призначених пенсій. Звіт 5-ПФ. Пенсійний фонд України.
6. Про Державний бюджет України на 2011 рік: Закон України від 29.12.2010 р. № 2857-17. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2857-17>. (дата звернення 09.03.2018).
7. Про Державний бюджет України на 2012 рік: Закон України від 08.12.2011р. № 4282-17. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4282-17>. (дата звернення 09.03.2018).
8. Про Державний бюджет України на 2013 рік: Закон України від 29.12. 2012 р. № 5515-17. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5515-17>. (дата звернення 09.03.2018).
9. Про Державний бюджет України на 2014 рік: Закон України від 16.01.2014 р. №719-18. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/719-18>. (дата звернення 09.03.2018).
10. Про Державний бюджет України на 2015 рік: Закон України від 29.12.2014 р. №80-19. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80-19>. (дата звернення 09.03.2018).
11. Про Державний бюджет України на 2016 рік: Закон України від 28.12.2015 р. № 928-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/928-19>. (дата звернення 09.03.2018).
12. Про Державний бюджет України на 2017 рік: Закон України від 21.12.2016 р. № 1801-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1801-19>. (дата звернення 09.03.2018).
13. Скуратівський В., Палій О., Лібанова Е. Соціальна політика. Київ: Вид-во УАДУ, 2003. 265 с.
14. Любич А.А., Самоєнкова О.В. Економічна активність та зайнятість населення України. *Статистика – інструмент соціально-економічних досліджень: збірник наукових студентських праць*. Одеса: ОНЕУ, 2017. Вип. 3. Ч. I. С. 97-105.
15. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. (дата звернення 16.03.2018).
16. Зайнятість працездатного населення України на сьогодні становить майже 53%. URL: <https://economics.unian.ua/other/1718692-v-ukrajini-ofitsiyno-pratsyue-trohi-bilshe-polovini-pratsezdalnogo-naselennya.html>. (дата звернення 16.03.2018).
17. Українці на експорт: сьогодні і завтра трудової міграції. URL: <https://news.finance.ua/ua/news-/413402/ukrayintsi-na-eksport-sogodni-i-zavtra-trudovoyi-migratsiyi>. (дата звернення 21.03.2018).
18. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 р. №1058-15. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>. (дата звернення 21.03.2018).
19. Трудові мігранти зможуть подбати про майбутню пенсію : Коментар Мінпраці України. *Соц. захист*. 2009. № 3. С. 12.
20. Моделі соціальної політики. Методи впливу держави на розвиток соціальних відносин. URL: <https://studfiles.net/preview/5483613/page:25/>. (дата звернення 22.03.2018).

References

1. *Tsili, priority ta pryntsyipy sotsialnoi polityky derzhavy* (2011) [Goals, priorities and principles of the social policy of the state], available at: http://ru.osvita.ua/vnz/reports/gov_reg/18553/. (access date 05.03.2018).
2. Analytical data of the Kamyanyets-Podilsky joint department of the Pension Fund of Ukraine in Khmelnytsky region.
3. Division of pensioners by the size of assigned pensions. Report 5-PF. Kamyanyets-Podilsky joint department of the Pension Fund of Ukraine in Khmelnytsky region.
4. Division of pensioners by the size of assigned pensions. Report 5-PF. Main department of the Pension Fund of Ukraine in Khmelnytsky region.
5. Division of pensioners by the size of assigned pensions. Report 5-PF. The Pension Fund of Ukraine.
6. The Verkhovna Rada of Ukraine (2010), The Law of Ukraine "On State Budget of Ukraine for 2011" from December 29, 2010 No 2857-17, available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2857-17>. (access date 12.03.2018).
7. The Verkhovna Rada of Ukraine (2011), The Law of Ukraine "On State Budget of Ukraine for 2012" from December 08, 2011 No 4282-17, available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4282-17>. (access date 12.03.2018).
8. The Verkhovna Rada of Ukraine (2012), The Law of Ukraine "On State Budget of Ukraine for 2013" from December 29, 2012 No 5515-17, available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5515-17>. (access date 12.03.2018).

9. The Verkhovna Rada of Ukraine (2014), The Law of Ukraine “On State Budget of Ukraine for 2014” from January 16, 2014 No 719-18, available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/719-18>. (access date 12.03.2018).

10. The Verkhovna Rada of Ukraine (2014), The Law of Ukraine “On State Budget of Ukraine for 2015” from December 29, 2014 No 80-19, available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80-19>. (access date 12.03.2018).

11. The Verkhovna Rada of Ukraine (2015), The Law of Ukraine “On State Budget of Ukraine for 2016” from December 28, 2015 No 928-VIII, available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/928-19>. (access date 09.03.2018).

12. The Verkhovna Rada of Ukraine (2016), The Law of Ukraine “On State Budget of Ukraine for 2017” from December 21, 2016 No 1801-VIII, available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1801-19>. (access date 12.03.2018).

13. Skurativskiy, V., Paliy, O. and Libanova, E. (2003), *Sotsialna polityka* [Social policy], textbook, KNTEU, Kyiv, Ukraine.

14. Liubovych, A.A. and Samotoenkova, O.V. (2017), *Ekonomichna aktyvnist ta zainiatist naseleння Ukrainy* [Economic activity and employment of Ukraine’s population], textbook, ONEU, Odessa, Ukraine.

15. State Statistics Service of Ukraine. Statistical information, available at: <http://ukrstat.gov.ua>. (access date 16.03.2018).

16. “The employment of the able-bodied population of Ukraine today amounts to almost 53%”, available at: <https://economics.unian.ua/other/1718692-v-ukrajini-ofitsiyno-pratsyue-trohi-bilshe-polovini-pratsezdatnogo-naselennya.html>. (access date 16.03.2018).

17. “Ukrainians for export: today and tomorrow for labor migration”, available at: <https://news.finance.ua/ua/news/-/413402/ukrayintsi-na-eksport-sogodni-i-zavtra-trudovoyi-migratsiyi>. (access date 21.03.2018).

18. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), The Law of Ukraine “On compulsory state pension insurance” from July 09, 2003 No 1058-IV, available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>. (access date 21.03.2018).

19. Trudovi miqranty zmozhut podbaty pro maibutniu pensiiu (2009), [Labor migrants will be able to take care of their future pension].

20. Modeli sotsialnoi polityky. Metody vplyvu derzhavy na rozvytok sotsialnyh vidnosyn (2016), [Models of social policy. Methods of the state influence on the development of social relations], available at: <https://studfiles.net/preview/5483613/page:25/>. (access date 22.03.2018).

Стаття надійшла до редакції 05.04.2018 р.

Рецензент: д.е.н., професор Подільського державного аграрно-технічного університету К.Б. Волощук